

δίπλα και πάνω στα μνήματα, μένουνε και τή νύχτα σά νά βρίσκουνται σέ κανένα συγγενικό έξοχικό. Μόνο πώς αὐτοί κουβαλοῦνε και στρωσίδια και φαγιά.

Οι Εὐρωπαϊοι πάλι ἔχουνε πίο ἄξεπέραστο σύνορο ανάμεσα ζωή και θάνατο, καθώς και καθετί καλό ἢ κακό. Κι ἡ θλίψη βουβή δηλαδή ὁ θάνατος κι ἡ βουβαμάρα του νικά - τό'χουνε παίνεμα νά μή φανοῦνε δάκρυα, βαστοῦνε πείσμα μάλιστα οἱ Ἰγγλοσάξονες πού θέλουνε νά δείχνουνε παντοῦ δύναμη και γόητρο. Οἱ καλοί τους πάλι χριστιανοί σά νά παρουσιάζουνε στό χάρο διαβατήριο ἀπό κράτος συμμαχικό μέ σφραγίδες ἐπίσημες τίς καλές πράξεις.

Ὁ Γέρος θυμήθηκε τούς μισοτραγούδισε κάποιο δικό μας μεγάλο Κοιμητήριο:

Κάποια συνοδεία ἕνα πρωί ἀκολουθήσαμε εἶναι σήμερα Πρωτομαγιά; Ἐδῶ κάθε μέρα, ὀλοχρονίς στεφάνια και λουλούδια, ὁ θάνατος ἰδιοκτῆτης ἀγοράζει και πουλᾶ, νεκροταφεῖο πυκνοκατοικημένο λίγοι δρόμοι ἀνοιχτοί, σκόνταψες; Δίπλα ὁ λάκκος ἀφράτο χῶμα περιμένει, ἀμέσως στήνεται σταυρός σειρές-σειρές, πολλά στρέμματα νεκροί ἀνάσκελα στίς ἄκριες ἄκρες κι ἐδῶ οἱ φτωχοί ἀσβεστωμένες πέτρες, τουβλάκια, κλάματα, βόγγοι μιά χήρα γρατσουνίζει μιά τή γῆς μιά τά στήθια μιά μάνα κουνιέται μπρός-πίσω και βογγᾶ - γεννᾶ τόν πόνο

ἕνας ἄντρας ψέλνει και περπατᾶ, τρία παιδιά ψάχνουνε κάποιον τάφο σέ δάσος χαθήκανε οἱ γριές τραβοῦνε ἀλάθευτα σέ δικούς και ξένους ὅπου μοιράζουνε νόστιμα κόλλυβα συχωροῦνε πού τά σπουδάσανε οἱ φτωχοί τόσα πρεπούμενα τῆς λύπης;

Τώρα σταυρώσανε τὰ χέρια, ὁ μάρτυς ἀπόσωσε τή
μαρτυρία

πᾶμε στούς πλούσιους κι ἐδῶ πάλι κάγκελα,
πάλι κλειδιά καί κλειδαριές καί μάρμαρα καί φύλακες
δέ δίνουνε οὔτε κοκκαλάκι τους ἄκοπα
κοπιάζουνε καί τὰ σκουλίκια μέ τό χοντρό τσιμέντο
τὰ δρύινα φέρετρα

Ὁ θάνατος παραλλάζει ὅπως καί ἡ ζωή, λέει ὁ
Δάσκαλος, τό'χομε κακό νά'ναι ξαφνικός, τό'χομε καλό
ἂν κλείσει μοναχός του τὰ μάτια του ὅποιος ψυχομαχᾷ
δηλαδή γνώρισε, δέχεται τήν ὥρα του.

— "Αν εἶναι ἡ ὄψη τοῦ νεκροῦ ὁμορφη λένε πώς θά
πεθάνει κι ἄλλος δικός του, τόν ξελόγιασε τάχα, εἶπε ὁ
Χτίστης.

— "Ὅσα ξέρομε τῆς ζωῆς τὰ κολλοῦμε καί στό
θάνατο, ἀπό σωτηρία καί τιμωρία κατοπινή δέν ἔχει καί
τόση σκοτοῦρα ὁ ἀπλός κόσμος, εἶπε ὁ Γέρος.

Τότε πετιέται ὁ Δάσκαλος σά χορεφτής ἔτοιμος νά
πιάσει γνώριμο του χορό, ἄκουσε ἀπό μακριά ὄργανα,
λέει πώς εἶναι καλός ὁ θελημένος θάνατος, προλαβαίνει
πρῶτος μέ τή θέλησή του.

Ὁ Γέρος χαμογέλασε, «Τί ἀξία ἔχουνε τέτοια πρω-
τεῖα, τάχα βαρέθηκε ὁ βιαστικός αὐτός ἢ σάν ἀχόρταγος
τοῦ κόσμου ζαλίζεται, μπερδεύει τό ἔβγα καί τό ἔμπα του;

Χαμογελάσανε ὅλοι, θυμοῦνται παράξενους θανάτους
πού διαβάσεις στίς ἐφημερίδες ἀπό ντροπή ἀσήκωτη γιά
κάποια προσβολή, ἕνας στήν Κοκκινιά πρόσφυγας πού
ἔτρεξε νά πάρει βερεσέ καρπούζι, τοῦ ἦρθε ἄξαφνα μου-
σαφίρης, ὁ μανάβης δέν τοῦ ἔδωσε γιατί χρωστοῦσε κι
ἄλλα λοιπόν, ἐκεῖ μπροστα στά καφάσια καί στούς πάγ-
κους ἀρπάζει μαχαίρι μαχαιρώνεται.

Δύο νησιώτισσες, αὐτές πάλι πλύνανε κι ἀποπλύνανε στό γιαλό, μπήκανε στή θάλασσα ὡς τά γόνατα γιά δρόσισμα, πέρασε κατά τύχη τους κακή ἕνας σκυλομούρης δραγάτης, τούς πῆρε ἀπό μιάν ἀλυγαριά πού τά κρύψανε καθεμιανῆς τό βρακί, τᾶδεσε στό ραβδί του καί τό ραβδί στόν ὦμο, σφύριξε κι ὅλας ὅπως ξεμάκρυνε, λοιπόν πῶς νά γυρίσουνε στό χωριό κρεμαστήκανε μέ τά κεφαλομάντηλά τους ἀπό μιά συκιά.

— Ἔχει καί πιό παράξενα ὁ θάνατος, στήν Ἀθήνα μιά μάνα μέ δύο κόρες πηδήσανε ἀπ' τό μπαλκόνι τους χέρι-χέρι πιασμένες - ὁδός Νίκης μόλις ξεψύχησε ὁ ἄντρας καί πατέρας, τόχανε τάξιμο, καθώς διάβασα εἶπε ὁ Δάσκαλος τούς θάψανε μαζί .

— Φανερώνει καί κάτι μυστικά, εἶπε ὁ Γέρος, τόν διαβάσατε καί κεῖνον τόν τοκιστή πού ἔκλεισε σπίτια, πούλησε ψυχές, ἅμα πέθανε δέν ἀκούστηκε στόμα νά πεῖ «Θεός σχωρέστον» ἅμα τό ὑπόγειό του ἄνοιξε ὅπου αὐτός καί μοναχός κατέβαινε ἐκεῖ καταμεσίς στά κατασχεμένα χρυσαφικά καί τά καταραμένα τεφτέρια ἦταν στημένο ἕνα ὄρθιο φέρετρο γυαλένια καί μέσα ἡ μοναχοκόρη του μπαλσαμωμένη, τῆς εἶχε κάνει ψεύτικια κηδεῖα καί κατέβαινε, ξενυχτοῦσε ὁ ἀντίχριστος αὐτός.

— Τῶν φτωχῶν ὁ θάνατος ἀσυνόριστος, ὅπου τούς βρεῖ, ἂν ἔχουνε τελευταία ὥρα λίγη περιποίηση ἂν συναχτοῦνε κανένα - δύο παιδιά, ἐγγόνια, γειτόνοι, ἀκούει εὐχές ὁ θάνατος, λέει ὁ Δάσκαλος

— Χρυσό πάπλωμα κι ὁ θάνατος ἔλεγε ὁ παπούς μας εἶπε ὁ Χτίστης.

— Τῶν μεγάλων ὁ θάνατος καί τῶν δοξασμένων θέλει φροντίδα λέει ὁ Γέρος ἐπειδή τούς βρίσκει σάν ὄρθια κρεμαστάρια φορτωμένους ξένες ἐλπίδες καί δόξες πού

εἴτε ἀνεμοσκορπίζουνε εἴτε συνεχίζουνε καί τά δύο μπορεῖ ὁ θάνατος, εἶπε ὁ Γέρος.

— Κι ὅλα τ' ἄχαρα εἶναι θάνατος κι ὅσα μᾶς κινδυνεύουνε εἶπε ὁ Κουτσός, γιά τήν ἄβγαλτη κόρη ἕνας πού τήν παραμονεύει γιά τή γριά χειμώνας καί πουθενά φωτιά, γιά τό ναύτη τελευταῖο δρομολόγιο καί ἀνεργία παντοτινή, γιά τά πουλιά τῆς μέρας, νύχτα δίχως χάραμα γιά τό νυχτοπούλι ἥλιος ἀβασίλεφτος.

— Φέραμε βόλτα ἐ ἀπό δῶ ἀπ' τόν κάβο τοῦτον πού καθόμαστε καί τό θάνατο εἶπε ὁ Κουτσός.

— Οἱ ἀγωνιστές, οἱ σύντροφοι λέει ὁ Χτίστης πούξέρουνε γιάτί ἀγωνίζονται καί στή ζωή πρῶτοι ἔτοιμοι καί στό θάνατο, εἶπε ὁ Χτίστης.

Ἐκεῖνον τόν καιρό ἔκανε στά νησιά τῆς Ἐξορίας ἐπιθεώρηση ἕνας Ἀνώτερος, ἀγριέψανε οἱ φρουρές, καθυστερούσανε τά τρόφιμα, τήν ἀλληλογραφία, ἀπαγορέψανε τά μαθήματα καί τή συναναστροφή στό δροσερό ἀλώνι. Μετατέθηκε ὁ Κρητικός Ἐνωματάρχης πού ἔπαιζε καμιά φορά τάβλι μέ κανένα ἐξόριστο, ἦρθε ἄλλος. Μιά μέρα ὁ Καινούργιος ἀνέβηκε στό νεροστάλαμα, εἶδε τό Γέρο ἔξω ἀπ' τήν κουφάλα.

— Τί γυρεύεις ἐδῶ;

— Ὅ,τι γυρεύουνε ὅλοι, τό δίκιο.

— Γέρο κάλλη θά στό μάθω ἐγώ τό δίκιο, τράβα κάτω.

Καί χτυπᾷ μιά στό βράχο μπροστά του μέ τό μαστίγιο πού βαστᾷ κι ἀμέσως ἄλλη μιά χτυπᾷ τό Γέρο κατακέφαλα. Ὁ Γέρος δέν τό περίμενε ἀντίς νά σκύψει σηκώνει τό κεφάλι τρώει ἄλλη μιά κατάμουτρα.

Τώρα κατεβαίνουνε μπρός ὁ Γέρος μέ ματωμένα μούτρα, ὁ Ἐνωματάρχης ξοπίσω μέ τό μαστίγιο στό ἄνα χέρι καί τ' ἄλλο στήν πίσω τσέπη του πού φουσκώνει

περίστροφο. Οί εξόριστοι πού τούς βλέπουνε κάνουνε τόν άδιάφορο. "Ένας περνᾶ ξυστά μουρμουρίζει τοῦ Γέρου «... λίγα λόγια»

Δυό γυναῖκες γυρίζουνε ἀπ' τό γιαλό πού πλύνανε, σταματοῦνε ἀκουμποῦνε τό φορτίο τους σταυροκοπιοῦνται, ὁ Γέρος δείχνει μαρτυρικός. Ὁ Καφετζής μόνο ρωτᾶ: «ποῦ τόν πᾶς...» Τόν κλείσανε στό κατώι τῆς Χωροφυλακῆς, τόν περάσανε ἀκόμα κανένα χέρι, ξεφωνίζει ὁ φρενιασμένος Ἐνωματάρχης πώς ἀπαγορεύει τό νερό ἀπ' τό στάλαμα, νά πίνουνε ἀπ' τό βρωμοπήγαδο, νά πίνουνε κάτουρο. Ἐπειτα τόν ἀφήσανε.

Δέ χωρᾶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου τόν ἀφανισμό του ἔτσι δέ χωρᾶ εὔκολα καί τόν ἀνελέητο κατατρεγμό του «ὡς καί τό νερό...» ἔλεγε ὁ Γέρος περπατοῦσε, κούτσαινε. Πῆγε στή συντροφιά εἶπε τήν ἀπαγόρευση:

— Σᾶς ἔκανα κακό...

— Φυλάξου ἀπ' τά χειρότερα... τοῦ λέει ὁ ὑπεύθυνος ...ὄξω ἀπ' τή συντροφιά μπερδεύεται κακό καί καλό.

Ἀποφασίσανε ἀτάραχα πώς ἡ ἀγγαρία τοῦ νεροῦ ὠστόσο θά πάει στήν ὥρα της.

— Κι' ἐγώ μαζί, λέει πρόθυμα ὁ Γέρος.

— Δέ θά φανεῖς πουθενά ἐσύ.

Δέν ἔγινε ἄλλη φασαρία γιά νερό, τοῦ μίλησε τοῦ Ἐνωματάρχη ὁ Καφετζής. Ἐπειτα ἐξοικονομήσανε τοῦ Γέρου θέση, μάζεψε τ' ἀντίσκηνο καί τήν κουρελού του καί κατέβηκε. Ὁ Χτίστης τοῦ οἰκονόμησε καί δυό τσουβάλια, τά γέμισε φύκια, ἔκανε στρῶμα.

Δίπλα στό γιατάκι τοῦ Γέρου ἕνας Τυπογράφος ἔχει ἀραδιασμένο πάνω σ' ἕνα κουτί στρωμένο μέ ἄσπρο χαρτί τό κύπελλό του, μπρίκι, κουταλοπήρουνα, τά σκεπάζει μέ πετσέτα καθαρή. Φανήκανε τοῦ Γέρου πολύ ἔμορφα ἔτσι ἀραδιασμένα τά καθημερινά πράματα στή

θέση τους, ήθελε νά τά κάνει ποίημα. Έκείνον τό θάλαμο τόν είχανε παράδειγμα.

Άνέβαινε ό Γέρος πότε-πότε καί στή σπηλίτσα. Μέ τά πρωτοβρόχια ξεπέτρωσε λίγο τόπο νά φυτέψει μιά συκιά, μά δέν πρόλαβε.

‘Η είδηση τοῦ πολέμου ἄργησε νά πάει στό πρωτελευταῖο νησί. Πρῶτα κόπηκε τό βαπόρι πού περνοῦσε κάθε δεκαπενθήμερο, ὕστερα ἦρθε καίκι κι ἕνας ὑπομοίραρχος ἀπ’ τό Μεγάλο Νησί νά πάρει πεντέξη ἔφεδρους, δέν τούς ξεχνοῦνε ποτές αὐτούς.

Οἱ ἐξόριστοι βγάλαν ἐπιτροπή ρωτήσανε ἄν θά στρατευτοῦνε, δέν τούς εἶπε οὔτε ναί οὔτε ὄχι ό ὑπομοίραρχος, τούς μίλησε ὅμως μέ τό σᾶς καί μέ τό σεῖς.

Οἱ πιά νέοι ἐλπίσανε πῶς θά τούς λευτερώσουνε. Οἱ πιά παλιοί ἐξηγοῦσανε τόν πόλεμο. “Υστερα στείλανε ἀπ’ τό νησί μιά παλιοβάρκα πού δέν ἦτανε νά τῆς ἐμπιστευτεῖς οὔτε χαιρετίσματα, δέ βγάζει θαλασσινούς τό νησί αὐτό, πῆγε, ἦρθε μέ μιά καλωσύνη ἔφερε ἀλεύρι καί δυό ἐφημερίδες, μάθανε πῶς πολεμοῦσε μέ καρδιά στρατός καί λαός καί νικούσαμε.

‘Ο Δημοδιδάσκαλος ἔλεγε τόν πόθο του νά πολεμήσουνε κι αὐτοί, σάν ἔρωτας κι ό πόθος αὐτός ἀβάσταχτος.

— Μήν βιάζεστε... πολεμᾶ μέ τήν ψυχή του ό λαός μά θά τόν προδώσουνε... εἶναι κι ό πόλεμός τους διπλός, δέν τελειώνει γρήγορα...

Κάνανε μιά σειρά μαθήματα γιά φασισμό καί πόλεμο μά ό νοῦς τους ἄλλοῦ.

“Υστερα ό χειμῶνας ἔκλεισε τά νησιά. ‘Η παλιόβαρκα στό δεύτερο πέρασμα δέ γύρισε, ἀπόμεινε κει, βούλιαξε; Μέσα ἦτανε καί δυό δηλωσίες κι ό ἄγριος Ἐνωματάρχης, τοῦρθε κι αὐτουνοῦ νά φύγει, νά ζητήσει

ένίσχυση πάει άγύριστος. "Αν έμενε θά κυρίευε κι έδω άγριεμός, θά χτυπούσε τούς έξόριστους θά' βαζε νά χτυπιούνται ύστερα έξόριστοι μέ νησιώτες, έξόριστοι συναμεταξύ τους — γίνανε πολλά τέτοια σ' άλλα νησιά. Έδω σάν έλλειψε αυτός, οί τέσσερις χωροφύλακες αφήσανε τά όπλα στην άποθήκη, καλημερίζανε - καλησπερίζανε όλον τόν κόσμο «σ' ένα καζάνι βράζομε...» λέει ο Καφετζής.

"Υστερα λιγοστέψανε οί λιγοστές τροφοδοσίες, οί έξόριστοι λογαριάζανε τίς μερίδες μέ τό δράμι όπως οί γιατροί τά γιατρικά, τρώνε μιά φορά τή μέρα. "Υστερα μέρα παρά μέρα. Ψωμί καθόλου. Καί πλαγιάζανε μέ τή σειρά για νά οίκονομίσουνε δύναμη, όπως στίς άπεργίες πείνας. Οί άρρωστοι βαρύνανε. Σέ μιά μέρα πέθαναν δύο καλοί σύντροφοι ο Τυπογράφος κι ένας Φυματικός. Οί δουλειές πέσανε σ' εκείνους πού άντέχανε πίο πολύ. Αυτοί βγαίνανε για κανένα χόρτο, για τίποτα χαμόκλαρα, ζεσταίνανε κι ανακατώνανε τό νερό μέ πίτουρο, μετρούσανε, μοιράζανε. Στόν Κάτω Γιαλό, από κάτι άνεμοπλαγιασμένα κέδρα μαζέψανε και μοιράσανε τό γλυκόστιφο καρπό, ψάχνανε σκυφτοί στην άκρογιαλιά για κανένα θαλασσινό φαγώσιμο, μά τό μέρος άλίμανο, ούτε πεταλίδα δέ στερεώνει. Έκείνη τήν περίσταση φανήκανε οί άτίμητοι συντρόφοι πού δέ ρουφούσανε ούτε κοχύλι άμοίραστο. Ξεχωρίσανε κι οί μοναχοφάοι, ό,τι βρίσκανε αυτοί τό ρίχνανε άμέσως μέσα τους, κρυφά. Πρηστήκανε τότε άρκετοί.

Τότε ή γυναίκα του Καφετζή μυαλωμένη γυναίκα σ' όλα μέσα, κι άς μήν φαίνεται, πιάνει τόν άντρα της, τουλέγε τουλέγε κάθε βράδυ. "Ωσπου βγαίνει αυτός στην εκκλησία, ήτανε κι επίτροπος λέει:

— «Οί έξόριστοι δυστυχήσανε όλα τά ύστερηθήκανε,

πεθάνανε κι ὅλας δύο. Ἐμεῖς ὡς τώρα δέ χάσαμε οὔτε μίαν ὄρνιθα. Συλλοῖστεῖτε χωριανοί ἂν εἶχαμε ἄλλο εἶδος πεινασμένους, πεινασμένους χωροφυλάκους ἢ πεινασμένους καλογέρους ἢ μακάρι καί συγγενεῖς μας πεινασμένους ἂν ἤθελε μᾶς μείνει τίποτα στίς αὐλές μας ζωντανό... Συλλοῖστεῖτε λοιπόν τί ἀρμόζει νά γίνει καί γι' αὐτούς τούς "Ἕλληνες, γιά δικό μας καί δικό τους συμφέρο».

Λοιπόν κάνανε πρῶτον ἔρανο καί στείλανε στούς ἐξόριστους δύο -τρία κριθαροκούλουρα, ἕνα-δύο σακούλια φακή, φάβα, σῦκα ξερά, οἱ πεινασμένοι στούς πίο πεινασμένους. Τούς ἀφήσανε καί μιά στέρνα σέ ἄδειο σπίτι γιά νά παίρνουνε ἄκοπα νερό. Τά σῦκα τούς κόψανε, πλαγιάσανε πολλοί.

Κι ἡ θάλασσα ἔρημη, οὔτε καπνός οὔτε πανί. Στό ψήλωμα τῆς Παλιᾶς Βίγλας, ἀνάψανε φωτιές τή νύχτα ὅπως τόν παλιό καιρό γιά βοήθεια, μά ποιός νά τίς δεῖ;

"Υστερα μέ τή σφίξη τῆς πείνας καί τοῦ χειμῶνα, ἐξόριστοι καί νησιῶτες συμφωνήσανε, σηκῶσανε λάδι καί ζάχαρη ἀπ' τήν ἀποθήκη τοῦ πίο καλοστεκούμενου τοῦ πήρανε καί τυριά κι ἀλεύρι, αὐτός νοίκιαζε δύο ἔρημόνησα, τά'σπερνε, εἶχε καί κατσίκια. Ἄπ' τό κακό του ἔπεσε στό στρῶμα. Τοῦ δόσανε ὥστόσο γραπτή ἀπόδειξη. Ἔτσι πορεφτήκανε ὅλοι κάμποσες βδομάδες.

"Ἀμα ἔγινε ἡ ἀπόφαση τούτη ὁ ἕνας χωροφύλακας ἔτρεξε ἄρπαξε τ' ὄπλο του, τότε τάιζε αὐτόν στό τραπέζι του ὁ πλούσιος, μά οἱ ἄλλοι τοῦ τό πήρανε.

Τότε ἡ γυναίκα τοῦ Καφετζῆ, αὐτός νοίκιαζε στούς χωροφύλακες γιά κρατητήριο τό κατώϊ τοῦ καφενείου, κατέβηκε μάζεψε τίς σφαῖρες σ' ἕνα τσουβάλι, τά φορτωθήκανε μέ τό γιό της νύχτα καί τά πετάξανε στή θάλασσα, σέ βαθιά νερά. Σ' ἄλλα νησιά γίνηκε ἀδερφοσκοτωμός, δηλαδή ἄλλος ἕνας Χάρος κοντά στήν πείνα.

Οί δύο καλόγριες τῆς Περίψηλης θάψανε τή μιά πού ξεκουράστηκε καί κατεβήκανε στό χωριό δίνανε στόν κόσμο εὐχές ὅποτε τούς μοιράζανε τό συσσίτιο: «ἀδελφωσύνη ἐπί γῆς...» πεθάνανε μακαρίζοντας. Πεθάνανε ὅλες οἱ γριές κι οἱ γέροι. Καί πολλά παιδιά. Κάτι μωρά δέ βγάζανε δόντια, βγάζανε τρίχες στά μάγουλα ὡς κι οἱ μάνες τους τά φοβούντανε.

Ψοφούσανε καί τά γαϊδούρια. Ὅσα ζῶα τρώγονται ἦτανε κιόλας φαγωμένα. Ἐνας νοικοκύρης ἔσφαξε τή γαϊδούρα του πρίν ψοφίσει, δέν πάθανε τίποτα ὅσοι τή φάγανε, σφάζανε κι ἄλλοι τρεῖς τά δικά τους, μάλιστα ἔγινε καυγᾶς χτυπηθήκανε μέ πέτρες καί κουβαριαστήκανε σάν τά σκυλιά γιά ἓνα γαϊδουρίσιο κομμάτι. Παραλίγο νά μπλέξουνε κι οἱ ἐξόριστοι. Μερικοί πάλι πού στυλωθήκανε μέ τό κρέας πιάσανε ξυλώνανε πόρτες, κουφώματα, νά κάνουνε βάρκα χωρίς καρένα, μέ καμιά καλωσύνη νά περάσουνε στό Μεγάλο Νησί μά δέν ἀντέξανε, δέν ἔκανε καλωσύνες, παραφύση βαρύς ὁ χειμώνας.

Ὁ Γέρος σάν ἄλυωτος νεκρός παρών παντοῦ, κάθε στιγμή ὅσο κορμί τοῦ ἔμεινε βγῆκε πιστό, ἴσκιο πιά δέν εἶχε, μά ἡ λαλιά δέν τοῦ κόπηκε, τούς ἔλεγε καί κανέναν λόγο. Ἀπ' τά λιγοστά λόγια κι ἀπ' τούς βόγγους ξεχωρίζουνε οἱ πιά στυλωμένοι ἀπ' τούς ἐτοιμοθάνατους, οἱ ἐτοιμοθάνατοι ἀπ' τούς μισονεκρούς πού δέ γυρεύουνε τίποτα, οἱ ἄλλοι γυρεύουνε κανένα βρεμένο πανί νά πιπιλίσουνε, καμιά κουβέρτα παραπανήσια, τρέμουνε.

Ἐνα πρωί ἀσπρίσανε δύο πανάκια στό πέλαγος. Μά πρίν τό μεσημέρι ἀκούστηκε βουητό, βγαίνουνε ἀπό τά βάθη τ' οὐρανοῦ ἀεροπλάνα, ὅπως βγαίνουνε ἀπ' τά βάθη τῆς θάλασσας καί γιαλίζουνε τά ψάρια, τοῦτοι

κυνηγοῦνε φαίνεται ὡς καί τά πανιά, τούς ρίχνουνε μπόμπες, πετιοῦνται σά δέντρα τά νερά. "Υστερα πάλι ἄδειασε ἡ θάλασσα, χαθήκανε κι ἀεροπλάνα καί πανιά. Τότες καταλάβανε ὅλοι πὼς ὁ ἐχθρὸς αὐτός δέν ἀφήνει νά ξεφύγει οὔτε βαρκάκι. Καί τό βράδυ ἐκεῖνο ξεψυχήσανε πέντε.

"Ἄλλο ἓνα πρωί φάνηκε ἀπ' τήν Κάτω Μεριά ἓνα μεγάλο κότερο πολύ γρήγορο, πρίν καλοακουστεῖ ἡ μηχανή του ἔφτασε φουντάρει ἄγκυρα, βγαίνουνε ἀπό μέσα μιά παρέα καλοντυμένοι ἄντρες, χλωμοί καί δύο γυναῖκες φτιασιδωμένες. Τό χωριό πού ἦτανε σάν ἀκατοίκτητο, — ἄκουγες μόνο κανέναν βόγγο ἀπ' τίς γυρτές πορτίτσες — ἄξαφνα στοίχισε, συναχτήκανε οἱ πεινασμένοι, λίγοι-λίγοι κατεβαίνανε πρὸς τό γιαλό.

Οἱ ἐπιβάτες τοῦ κότερου ξαφνιαζονται, τί ξέρουνε ἀπό πείνες κι ἐξορίες; «Ποῦ εἶναι ἡ Ἄστυνομία;» - αὐτό ρωτοῦνε.

Μά οἱ χωροφύλακες ἦτανε μέ τούς πεινασμένους πιά ἓνα κι ὁ μπράβος τοῦ Μπακάλη τρυπωμένος. Βγαίνει ἓνας νησιώτης κι ἓνας ἐξόριστος ἀπ' τούς πιό γερούς, κοντά κι ὁ ἓνας χωροφύλακας - δίχως πηλήκιο μ' ἓναν πλεχτό σκουῖφο, ρωτοῦνε τούς ξένους ἀπό ποῦ ἦρθανε. Τότες μάθανε πὼς κήρυξε πόλεμο στήν Ἑλλάδα κι ὁ Χίτλερ καί πὼς θά σπάσει, ἔσπασε τό μέτωπο.

— Σαράντα ἑκατομμύρια Ἱταλοί φασίστες κι ἄλλα πενήντα τώρα οἱ Ναζῆδες Γερμανοί ἐνενήντα» μουρμουρᾷ ὁ Γέρος, «τόσους πολεμοῦμε;».

— «Δέ πολεμιέται ὁ Χίτλερ» λένε οἱ ἐπιβάτες.

Τότες οἱ ἐξόριστοι πού εἶχανε ἀκόμη ἀνάσα πονηρευτήκανε, ρωτοῦνε νά μάθουνε πιό καθαρά νέα. Μάθανε πὼς φεύγουνε οἱ Ἄγγλοι κι οἱ Ἀγγλόφιλοι κι ὁ Βασιλιάς, μένουν στήν ἐξουσία οἱ Γερμανόφιλοι...

— ‘Ο Λαός τί λέει, τί κάνουνε;

Αὐτοί ὅμως μιλήσανε συναμεταξύ τους ξένη γλώσσα. Κι ἡ μιά γυναίκα ρωτᾷ «Πόσο πουλοῦνε τ’ αὐγά ἐδῶ;» Τότες ἀπομείνανε ἀνοιχτά τά μελανά στόματα, ἔτσι δά μείνανε δίχως λαλιά σάν ξεθαμμένα καύκαλα πού φοβερίζουνε καί συνάμα κρυφογελοῦνε.

Κι ὁ Γέρος τούς λέει:

— Μυαλό δέν ἔχετε, δέν ἔχετε οὔτε μάτια;

Ζητήσανε τόν καπετάνιο τοῦ κότερου, ἦρθε δεύτερη ἀτμάκατο, συμφωνήσανε πώς θά κάνει τό κότερο δύο δρομολόγια ὡς τό Μεγάλο Νησί, νά πάρει μέσα 4 γερούς κι ἀρκετούς ἄρρωστους, ὡς εἴκοσι ἄτομα, γιά νά φέρουνε πίσω οἱ δύο γεροί ὅ,τι τρόφιμα βροῦνε. Τούς εἶπε ὁ Καπετάνιος πώς μόνο νύχτα ταξιδεύουνε, βασιλεύοντας ὁ ἥλιος θά τούς μπαρκάρει.

“Οπου, κάνανε ὅλοι καρδιά, ξεδιαλεχτήκανε μέ ψῆφο, νησιῶτες κι ἐξόριστοι ποιοί θά πᾶνε, ποιοί θά ξαναγυρίσουνε, ἀπ’ τ’ ἀπόγεμα πιάσανε κατεβαίνανε στό περιθαλάσσιο, ἄλλοι ὀρθοί, ἄλλοι σερνάμενοι. Κι ὁ Γέρος μαζί κι ὁ Κουτσός καί γυναῖκες φορτωμένες κανένα ροῦχο, δύο-τρεῖς βαστούσανε πανεράκια μέ ματσάκια φασκόμηλο μέσα, νά τά πουλήσουνε. Μά ὅπως πρόβαλε ἡ συνοδεία ὁ Καπετάνιος διώχνει τούς ἐπιβάτες του μέ τήν πρώτη ἀτμάκατο, ἀφήνει μπαίνουνε στήν ἄλλη ἀτμάκατο ψηφισμένοι δύο.

Ποῦ νά ὑποψιαστοῦνε αὐτοί... πηδᾷ κι αὐτός μέσα, ἡ μηχανή ἔτοιμη, ἀβάρα καί ἴσια στό κότερο, ἀμέσως σαλπάρουνε. Ποιός ἄκουσε τήν κατάρα καί τό θρῆνο ξοπίσω του.

Τοῦ Γέρου τό λαρύγγι ἔβγανε μιά φωνή «σκύλε» σά νά τοῦ τό σκίσανε μέ μαχαίρι. Μά τοῦ δόσανε κατακέφαλα μ’ ἓνα παλαμάρι βρεμένο, ἔχασε τόν κόσμο.

Ξύπνησε πεταμένος καθώς κι ὁ Κουτσός στήν πλώρη. Τραβούσανε γιά τήν Κρήτη. Τούς ταΐσανε δυό φορές τή νύχτα γάλα γλυκό τοῦ κουτιοῦ καί παξιμάδι, ὁ λαιμός τους ὅμως κλειστός, φαρμακωμένος, ξερνούσανε.

Δέν προλάβανε νά πιάσουνε Κρήτη. "Ὅπως ἀχνοροδί-ζανε οἱ κορφές τῶν βουνῶν της δίχως ν' ἀγγίζουνε τήν ἤσυχη θάλασσα, πρόλαβε σάν πρωϊνός προκομμένος ψαράς ἕνα ὑποβρύχιο, στάθηκε μπρός στόν ἥλιο πού ἔσκαζε γιά νά τούς τυφλώνει τό θάμπος του, μήπως εἶχε κανονάκι τό κότερο, ὕστερα ρίχνει ἕνα λαστιχένιο βαρ-κάκι, μέσα δυό ναῦτες μέ αὐτόματα, διατάξανε νά μποῦνε οἱ γυναῖκες κι ὁ σκελετωμένος Γέρος σέ μιά μεγάλη βάρκα τοῦ κότερου, σέ ἄλλη βάρκα ρίξανε ἰδιοχτῆτες καί πλήρωμα αἰχμάλωτους.

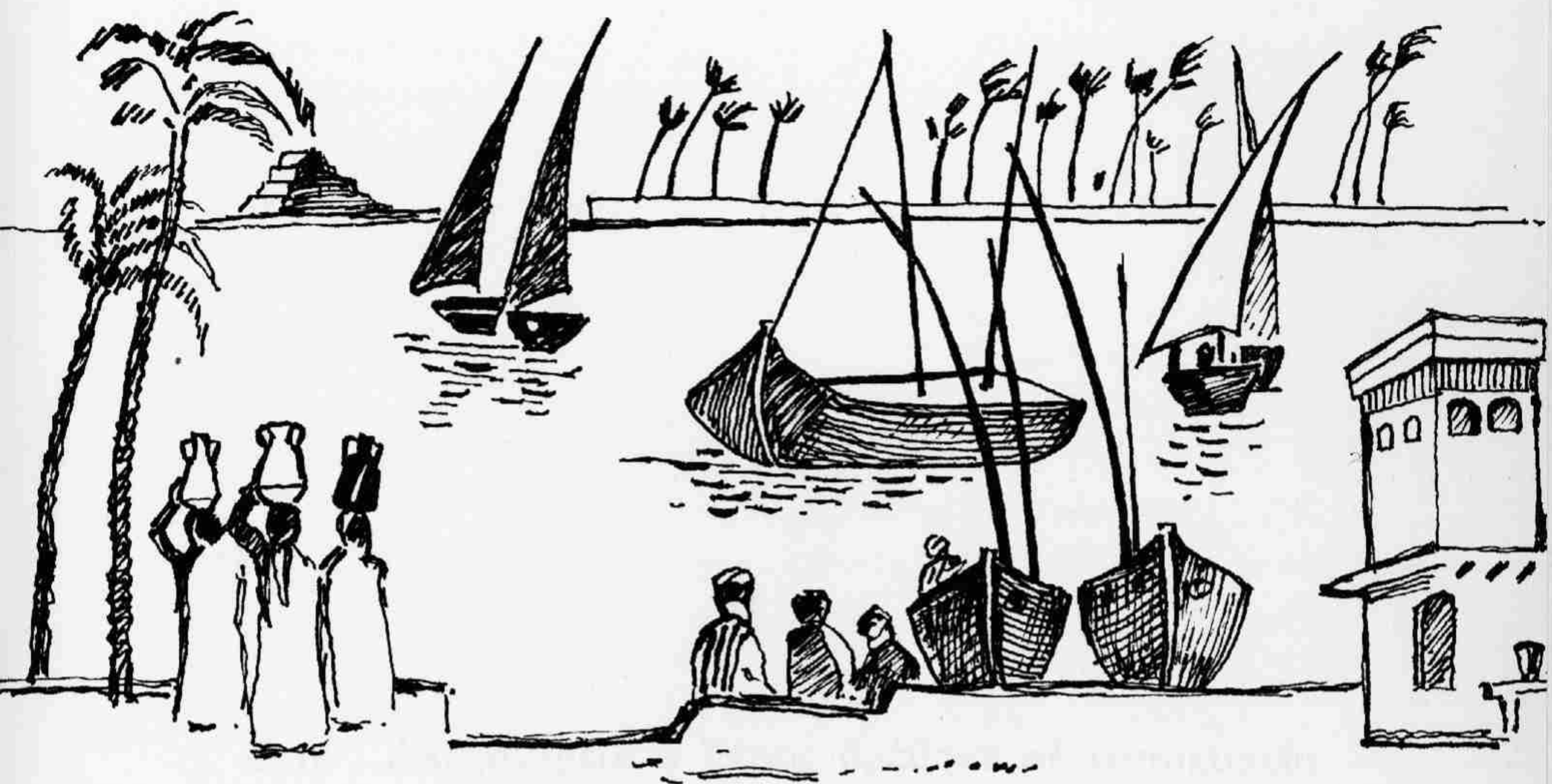
Καθώς πῆγε νά μπεῖ στήν πρώτη βάρκα κι ὁ Κουτσός, κάτι τοῦ φώναξε ὁ Γερμανός, εἶδε τά δεκανίκια του αὐτός τά πετᾶ πέρα, τί τοῦ φάνηκε... δίνει ἕνα σάλτο ἀπ' τήν κρεμαστή σκαλίτσα πηδᾶ στή θάλασσα. Τοῦ ρίξανε μιά ριπή ἐκειδᾶ σά δελφίني τόν σκοτώσανε, μελάνιασε μέ τό αἷμα ἢ θάλασσα. "Ὑστερα ρίχνουνε δυό κανονιές βουλιάζουνε τό κότερο.

Ὁ Γέρος βρέθηκε λοιπόν στήν πρώτη βάρκα. "Ὅλη μέρα παλεύανε τά κύματα τοῦ μαῖστρου. Τό βράδυ ἔκανε πώς ἔκοψε ὁ ἀγέρας ἀπόμεινε ἢ ἀποθαλασσιᾶ, ἢ βάρκα δέν εἶχε δρόμο, δέν ἄκουε τιμόνι, δυό κύματα μεγάλα ρεματικά τούς πέσανε ἀπανωτά, ξεφωνήσανε οἱ γυναῖκες πέσανε ἀπό μιά μάντα καί μπατάρανε.

Τώρα βγαίνει ὁ Γέρος στόν ἀφρό σκασμένος. Βλέπει τ' ἄστρα καθαρά, τόν οὐρανό καταπάνω του, κλώτισε, πέταξε τά παλιοπάπουτσά του, δίπλα του πετάγεται σά

ζωντανό πράμα ένα κουπί, πιάνεται. Δυό πλεσιές παρα-
κειϊ κάτι ανάβει καί σβύνει, κλωτσᾶ πρὸς τὰ κεϊ βλέπει
ἕναν τοῦ κότερου, ἦτανε ὁ ξένος μάγειρας, φορεμένος ἕνα
σωσίβιο σάν πάπλωμα εἶχε καί ἠλεκτρικό φωσάκι τό
ἀκριβό του σωσίβιο. Πέφτει κοντά ὁ Γέρος ὁ ξένος
σκαμπανέβαζε ἴδιο φελός, δέ βγάζει ἄχνα, τὰ μάτια του
μόνο παίζουνε πιάνεται κι αὐτός ἀπ' τό κουπί κοιτάζει
δύσπιστα μέ κακία τό Γέρο μήπως τόν ἐμποδίσει. Ἄκου-
στήκανε φωνές μέσ στή φούσκωση τῆς θάλασσας καί
πάλι χαθήκανε. Τὰ κύματα βουβά δίχως ἀφρούς τούς
σηκῶνανε μαλακά στό κουπί ἀπάνω. Ἐνα κοπάδι ἀφρό-
ψαρα συναχτήκανε στό φωσάκι τοῦ σωσίβιου σπίθισε καί
μπιρμπίλισε ἡ μαυρίλα μέ τό πέρασμά τους. Ὁ Γέρος
ἀνετρίχιασε, τό μεδούλι του ἔλυωσε ἀπό φόβο λογάριασε
τό μαῦρο βάθος ἀπό κάτω τους, σάν τρέλλα τόν ἔσφιξε νά
πεταχτεῖ ὄξω, νά κάνει φτερά εἰδάλλως τρελλαίνεται. Μά
γνώρισε γιά μιά στιγμή τὰ ψάρια, ἦτανε σαβρίδια, ὁ νοῦς
του πιάστηκε ἀπ' τή γνώριμη ὀνομασία σά νάτανε κι
αὐτό σωσίβιο κόντεψε νά γελάσει πῶς βρίσκεται παρέα
μ' ἕνα κοπάδι σαβρίδια.

Πρὶν καλοξημερώσει καί πρὶν σωθεῖ τό φωσάκι τοῦ
μάγειρα κατά καλή τους τύχη μιά τορπιλάκατο τούς
πλησίασε, συμμαχικά. Τούς ἔβγαλε στήν Ἀλεξάντρεια.

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

Στήν Ἀλεξάντρεια ὁ Γέρος βρέθηκε σέ νοσοκομεῖο αἰγυπτιακό. Ἡ γλώσσα πού δέν καταλάβαινε τόν εὐφραϊνε, ἡ ὄμορφη ἀραβική γλώσσα, βρύση ἐφτάκρουνη. Ὁ κόσμος ἔμπαινε γιά ἐπίσκεψη μέρα παρά μέρα, πρόσωπα μελαχροινά, ψιλοκόκκαλα κορμιά, χέρια, μάτια ὅλα τοῦ μιλούσανε. Συλλογίστηκε πώς θ' ἀγαπήσει πολύ τήν Αἴγυπτο. Δυό ξασπρισμένες νοσοκόμες Ἐγγελέζες παινοβγαίνανε κόβανε τό ἀνθρώπινο βουητό. «ἀνάθεμα τήν ἀσπρίλα σας» ἔλεγε ὁ Γέρος.

Ἄμα τόν βγάλανε ἀπ' τό Νοσοκομεῖο ἤβρε καταφυγή στά φτηνά ἑλληνικά ξενοδοχεῖα. Πότε τόν κρατούσανε μέ ὑποψία καί πότε μέ συμπάθεια. Ἔλεγε τήν ἱστορία του ἄκρες-μέσες, τόν κρατούσανε καί χωρίς μπαοῦλο. Βαστοῦσε μίαν ἀλλαξιά ροῦχα πού τοῦ δόσανε, τυλιγμένα σέ ἐφημερίδα. Ἐτρωγε καί δέν ἔτρωγε.

Μιά μέρα φορτώθηκε μιά κόφα ένοϋς έμπορου κι αυτός τούβγαλε είσιτήριο για Κάιρο, για παρέα. Του 'πε πολλά ο Γέρος για τήν 'Ελλάδα. Κι αυτός ρωτούσε πολλά, ήτανε ροβιθέμπορος. 'Ο Γέρος θυμήθηκε τή Μεγάλη καμπάνα τής Περίψηλης στό προτελευταίο νησί του Αίγαίου, «δωρεά ένοϋς ροβιθέμπορου» όπως τόλεγε ή όμιλιτικιά Γριά. Μιά ψιλή ψιλή θλίψη τόν έπιασε σά μεταξωτό νήμα, τόν τραβοϋσε πίσω καθώς έτρεχε τό τραϊνο μπρός, τόν έφερε στ' αποκλεισμένο νησί, τί θά γίνουμε τόσα νησιά, τόσα κορμιά, οί άτίμητοι συντρόφοι, άχ 'Ελλάδα τί γίνεσαι;

Πήγε στ' άκρινό παράθυρο του βαγονιοϋ και ξέρασε ότι έφαι πού του πρόσφερε ο Ροβιθέμπορας.

Τά μάτια όμως βλέπουνε και δέν ξερνοϋνε. Τουτος είναι ο ποτισμένος κάμπος του κόσμου, έτσι του ειπε ο έμπορας.

Πρασινίζουνε λουρίδες λουρίδες τά φυτρωμένα μπαμπάκια, τά τριφύλλια, μαϋρα τά όργώματα, μαϋρο, παχύ τό χῶμα. Πέτρα πουθενά. Οί φελλάχοι περνοϋνε πολλοί μαζί, σειρές, σειρές τά βουβάλια, οί καμηλές. Οί γυναϊκες περπατοϋνε μέ φορτία στό κεφάλι έπίσημα, σά νά τόχουνε τάξιμο τό φορτίο και τό περπάτημα. Καταμεσίς στά χωράφια ανάμεσα στις φοινικιές έξέχουνε μυτερά πανιά κι άντένες περίψηλες, οί φελουκес άνεβοκατεβαινουνε τά κανάλια. Τά γεφύρια μέ σιδερένιες στάβρωσες ανοίγουνε άλλα στή μέση, άλλα στις άκριες, εκεί συνάζονται πλήθος τά ποταμίσια καϊκια. Τά τιμόνια βαριά, κάθε τιμόνι πιάνει μάκρος ίσαμε μιά βάρκα στήν πρύμη, οί πλωρες στριφτές προς τά πάνω, σά ροϋχο άνεσηκωμένο, για τρέξιμο σχεδιασμένα όλα για νά παλεύουνε τό ποταμίσιο ρέμα.

Στό Κάιρο αποχαιρετιστήκανε ο Γέρος μέ τό Ρεβιθέμ-

πορο μέσ στη φασαρία τοῦ σταθμοῦ. Καί πάλι τράβηξε ὁ Γέρος γυρεύοντας ἑλληνικές ἐπιγραφές. Σ' ἓνα ζυθεστιατόριο πού κάθησε τόν περιποιηθήκανε πολύ.

Ἐκεῖ ἀπ' τήν πρώτη βραδιά γνωριστήκανε καί μέ μία καλότατη Πόρνη, αὐτή τόν συμπάθησε, τόν σπίτωσε στῆς Μάνας της σ' ἄλλη γειτονιά, ὅχι ἐκεῖ πού εἶχε τήν πελατεία. Ἡ μάνα μαγεύει καλά, ἤθελε καί παρέα. Ἡ κόρη ὅποτε πήγαινε νά κοιμηθεῖ στό σπίτι της τοῦ ἄφινε καί χαρτζιλίκι στήν τσέπη τοῦ κρεμασμένου σακακιοῦ του, πρόθυμες οἱ δύο τους σ' ὅλα πῶς νά τόν εὐχαριστήσουνε.

Ἐκεῖνο τόν καιρό οἱ φασίστες καταλάβανε τήν Ἑλλάδα, τή μοιραστήκανε Ἴταλοί καί Γερμανοί, στή Μακεδονία κατεβήκανε φασίστες Βούλγαροι. Πήρανε τήν ἐξουσία λοιπόν ξένοι κι οἱ Ἕλληνες φασίστες, συνεννοηθήκανε, ὀνομάσανε τήν κατάσταση «Ἑλληνική Πολιτεία». Οἱ φυγάδες ὑπουργοί καί παλατιανοί πήρανε μαζί τους τό χρυσό, ἡ δραχμή χωρίς ἀξία, κρυφτήκανε τά ἐμπορεύματα, πλάκωσε πείνα καί βαριά σκλαβιά.

Στήν Αἴγυπτο κι ὅπου ζούσανε Ἕλληνες ἔπεσε ἀπελπισία. Ὁ πολὺς κόσμος δέν ξέρει τίς συμπαιγνίες, τίς αἰτίες, τό μυαλό πάει νά σαλέψει πῶς ἀπό δόξες καί νίκες νά πέσομε σέ τόση καταφρόνια. Μά καί νά μάθουνε τίς αἰτίες δέν ἀντέχουνε, ντροπιάζονται δέ θέλουνε νά λέγονται πιά Ἕλληνες, τούς νικᾷ ἡ ἀπελπισία.

Στά ἑλληνικά Κέντρα, στά σπίτια, στά γραφεῖα, στά καταστήματα παντοῦ ἀπελπισία. Καί διχόνοια. Ἄλλοι καταριοῦνται τούς Ἕλληνες στρατηγούς ἄλλοι τούς Ἀγγλους, οἱ φωνές δέ γνωρίζονται ἀπ' τήν ἀγωνία. Ἔρχονται κάθε μέρα πρόσφυγες, ἄλλοι γυρεύουνε, βρίσκουνε συγγενεῖς, ἄλλοι γυρεύουνε καί δέ βρίσκουνε.

Καμιά δουλειά καμιά συζήτηση δέν προχωρά. "Όλα παραλογιασμένα. Στά Προξενεία κλειστές οί πόρτες, δέ βρίσκανε τίποτα τέτοια στά χαρτιά τους οί λιγοστοί φιλότιμοι επίσημοι δέν ξέρουνε πώς νά βοηθήσουνε τούς γλυτωμένους, πολλοί βλαστημοῦνε ἐπειδή πληθαίνουνε. "Ακούστηκε πώς πέρασε ὁ Βασιλιάς, πέρασε ὁ Πρωθυπουργός, ποιός τούς εἶδε;

"Αμα ἔπεσε ἡ Κρήτη, δέν ἀπόμεινε μέρος ἐλεύθερο ἑλληνικό.

"Ο Γέρος δέν ξέρει τί θά γίνει. Οὔτε τί ἀρμόζει νά γίνει. "Οπου εἶναι μαζεμένοι πρόσφυγες καί συμπατριῶτες ἐκεῖ κι αὐτός, ὁ νοῦς του δέ φτάνει παρακεῖ.

"Οπου ἓνα πρωί, κατέβηκε πολύ πρωί κάθησε στό καφενεῖο. Ἡ πλατεία ἐκεῖ τραβοῦσε ἀπ' τά στενά δρομάκια ἓνα δροσερό ἀγεράκι πού δέν ἔπρεπε νά μοιάζει, ὅμως ἔμοιαζε μέ τ' ἀπόγειο πού κατεβάζουνε οί ρεματιές τῶν νησιῶν τέτοιαν ὥρα, κάνουν πανιά τέτοια ὥρα καί τά βαρκάκια γιά ψάρεμα. Θυμήθηκε πολλῶν εἰδῶν καιρούς καί τήν πιστή συντροφιά, σκίστηκε τό μέσα του. Συνάμα ὅμως βλέπει καί πολλά παράξενα, μουρμούρισε:

— Γλύκα καί πρωινή δροσιά πίσω μέ πᾶς ἢ μπρός; Παλιά μου γνώση τοῦ καιροῦ ἀπό ποῦ φύσηξες καί σημερινή λαχτάρα;

Εἶδε τά μαγαζιά πού ἀνοίξανε, πιάσανε περνούσανε ὅσοι βγάζουνε τό μεροκάματο διασκεδάζοντας τούς διαβάτες. Πέρασε πρῶτος ἓνας νάνος μέ σουβαντισμένο ἄσπρο τό πρόσωπο, αὐτός ἔκανε πώς ἀγόραζε κάτι γιά σεφτέ, πώς ἦτανε τάχα γουρλής καί τοῦ δίνανε μπαξίς. "Ἐλεγε κι ἀστεία αἰσχρά. Πέρασε κι ἓνας πολύ μαῦρος μέ φλογέρα καί δυό φίδια σ' ἓνα καλάθι, ἄλλος πού ἀναβε

καί κατάπινε φωτιές, ἕνας πού ἔσερνε μιά κατσίκα καί πάνω της μιά κοκκινόκωλη μαϊμού. Τέλος ἦρθε κι ἕνας Σουδανέζος μέ λατέρνα κι ἡ ἀδερφή του ντυμένη ἀγορίστικα, πιάσανε χορό, ἐκεῖνος γύριζε τή λατέρνα χόρευε στόν τόπο, ἐκείνη παίζει τό ντέφι της ἡ ψιλοχέρα καί ψιλοπόδαρη, παίζει καί χορεύει, μάτια, φρύδια, πλάτες, κοιλιές της χορεύουνε, πηδᾶ καί στέκεται, στέκεται καί τρέμει, πετᾶ τό ντέφι ψηλά καί τό πιάνει, τό σβουρίζει, τό πατᾶ μέ τό νύχι καί τρίζει, βογγᾶ σά θηρίο φχαριστημένο. Μαζευτήκανε πλῆθος παιδιά χορεύανε κι αὐτά. Κι ὅσα περνοῦνε μέ νταντάδες καί μανάδες τίς τραβοῦνε γιά νά σταθοῦνε, οἱ παραγιοί πετιοῦνται ὄξω ἀπ' τά καταστήματα, οἱ φορτωμένοι ἀκουμποῦνε τά φορτία τους, πέφτουνε ἀπ' τά παράθυρα γροσάκια. Βγαίνει στό μπαλκόνι ἐνοῦς ξενοδοχείου ἕνας ναύτης μισόγδυτος γλυτωμένος ἀπό τορπιλισμό, χτυπᾶ τά χέρια του, χτυπᾶ τά στήθια του, γυρίζει τό κεφάλι του ἐδῶ - ἐκεῖ σάν περισσότερο, γελᾶ, τοῦ γελοῦνε. Περνᾶ κι ἕνας κοκκινολαίμης Ἕλληνας λοχαγός μέ μπαστουνάκι στό χέρι καί ζωσμένος μέ περιστροφο σέ ἄσπρη θήκη, τρέχει χορεύοντας ἡ μικρή, κάνει πώς τοῦ παίρνει τό μπαστουνάκι, περιμένει νά γελάσει κι ἐκεῖνος, νά τῆς δώσει μπαξίς, αὐτουνοῦ ὅμως ὁ λαιμός ἀπό κόκκινος ἔγινε μελανός, χωρίς νά γυρίσει νά τήν κυττάξει τῆς κατεβάζει μιά μέ τό μπαστουνάκι, αὐτή πρίν τή φάει βρέθηκε στ' ἀντικρυνό πεζοδρόμιο, ἀκόμα χορεύει. Μά ἐκεῖ στάθηκε, μούδιασε, μούδιάσανε ὅλοι περαστικοί καί καθιστοί. Καί τοῦ Γέρου πῶς τοῦρθε σά νά τοῦ πατήσανε καμιά παλιά πληγή, σά νά ἔβλεπε τό βασανιστή τοῦ κόσμου ἀντίκρυ του ἀρπᾶ τό σκαμνί πού ἦτανε καθισμένος, τό πετᾶ καταπάνω στό λοχαγό, αὐτός ἔσκυψε, ὁ Γέρος ἀρπᾶ κι ἄλλο ἕνα, τό κομματιάζει καί τόν κυνηγᾶ μ' ἕνα ξυλοπόδαρο. Ὁ κόσμος τάχασε,

άρκετοί άρπάξανε κι αυτοί σκαμνιά, μά πέρασε ταξί μπήκε ό λοχαγός μέσα, οί όργανοπαϊχτες τό στρίψανε, στρίβοντας γυρίζανε και χαμογελούσανε. Νά κι ό άστυνόμος μέ τό ψηλό φέσι, ό κόσμος έπεσε κοντά τουΰλεγε, γυρίζανε βλέπανε τό Γέρο σηκώνεται αυτός άπ' τό καφενείο και φεύγει. Πήρε τούς δρόμους. "Ελεγε από μέσα του: «Ξεφτελιστές τουΰ κόσμου, βασανιστές...»

Τό χέρι του άπόμεινε μουδιασμένο σά νά πέταξε κανένα όλόκληρο κοτρώνι από 'Ανατολή σέ Δύση.

Και πάλι συλλογίστηκε: «Τόσα χρόνια έξορία, τόσο χρονόνε γνώση σέ τέτοια πράξη μ' έβγαλε, σέ καρεγλοκαβγά...»

Δέν πήγε στήν κάμαρή τους εκείνη τή νύχτα, έδω και κεϊ τήν έβγαλε. Ούτε και τήν άλλη. Πείνασε. Τέλος ή άδεια του κοιλιά τόν όδήγησε σωστά, πήγε γράφτηκε κι αυτός σ' ένα στρατόπεδο προσφυγικό.

'Εκει στό στρατόπεδο τούς ταϊζανε καλά. Τούς ταιζανε τροφοδότες Μαλτέζοι και Λεβαντίνοι έμπιστοι τών "Αγγλων. Μά και δέν καταλάβαινε κανείς ποιοί όρίζουνε τό στρατόπεδο και πώς, μέ τό καλό; μέ τό άγριο;

Τούς ταϊζανε κρέας κάθε μέρα σά θηρία στό κλουβί. Στίς ψάθες πού πλαγιάζανε τούς φέρανε τρόμπες και γιατρικά για μύγα και κουνούπια. Μά στίς πόρτες οί φρουροί μ' έφόπλου.

Μιά μέρα ήρθανε δυό "Αγγλοι κι ένας "Ελληνας άξιωματικός μέ όμοια στολή κι οί τρεϊς, για νά στρατολογήσουνε. Βγαίνει ένας μεσόκοπος 'Ανατολίτης, τελωνοφύλακας, τής πρώτης προσφυγιάς παιδί, ό νοϋς του άκονισμένος άπ' τά προσφυγικά κι άπ' τά εργατικά δούλευε σάν εργαλείο κατάλληλο, λοιπόν ρωτᾶ:

— Ποιός στρατολογεί ό "Ελληνας ή ό "Αγγλος

βασιλέας;

Μιλιά. "Ένας άλλος πήρε θάρρος, φώναξε:

— "Αμα σκοτωθούμε ποιό κράτος θά στείλει στό σπίτι μας είδηση;

— Δέ θέτε νά πολεμήσετε;

— 'Εμείς πολεμοῦμεν καί πολεμήσαμεν, λέει ὁ Τελωνιακός, ἐσεῖς ξέβρετε νά βγάλετε πέρα τέτοιον πόλεμον; Θά χτυπᾶτε τόν φασισμόν;

Ὁ ταγματάρχης μελάνιασε καί εἶπε ἔχομε χρέος νά ἐλευθερώσωμε τήν Πατρίδα.

— Πάλι ἐμεῖς ἐλευθερώνομεν, πάλιν ἐσεῖς πουλεῖτε την, ἄς εἶναι ὅμως αὐτά θά τά βλέπομεν... Τό κατ' ἐμᾶς σήμερον στρατολογία ἐσεῖς ἀφοῦ κάνετε, πῶς μαντρισμένους ἐδῶ μᾶς ἀφήνετε; Μᾶς πιάσατε πουθενά αἰχμάλωτους;

Οἱ στρατολόγοι φύγανε.

Τό βράδυ ἐκεῖνο οἱ ἄντρες ἄκρια-ἄκρια στά σύρματα καπνίζανε, ἦτανε καταπικραμένοι καί μετανιωμένοι.

Κι ὁ Γέρος ἐκεῖ δίβουλος. Ποῦ πῆγε ἡ γνώση του; Αὐτός πού ἤξερε τό βάρος καί τήν ἀλάφρωση καθεμιανῆς ὥρας ὅσα προφήτεψε τόν ἤβρανε τώρα κατακέφαλα, ὅλα πάλι ἐξαρχῆς:

— "Ὅλα θά τά πάθω πάλι, πάλι ὅλα ἐξ ἀρχῆς... Καί νά πολεμήσω θέλω.

Τοῦ μίλησε ὁ Τελωνιακός:

— Πολύ τήν λαχταρέψαμεν τήν ἐλευθερίαν κακόμοιροι "Ελληνοι, κακόμοιροι πρόσφυγοι, μά μήν ξελογιαστήτε μ' ἕναν πρῶτον λόγον κακόμοιροι πεινασμένοι τῆς ἐλευθερίας, ἐλευθερία λέγομεν - ἄλλο ἐμεῖς ποθοῦμεν, ἐλευθερία λέγουν ἄλλο ποθοῦν ὅσοι βαστοῦν ἐμᾶς ἐδῶ σέ σύρματα, ὁ πόλεμος τοῦτος πουλί δέν εἶναι, εἶναι δράκοντας δικέφαλος.

“Έτσι περνοῦνε οἱ μέρες, οἱ πρόσφυγες τρῶνε, καπνίζουνε, κάνουνε μέ τά τσιγάρα ἐμπόριο, τό ψωμί τό πετοῦνε δέν ἔχει οὐσία, δέν ἔχει οὐσία τίποτα στὸν Κάμπο.

Μιά μέρα ἦρθε κάποιος ξένος δημοσιογράφος Φιλέλληνας, ζητοῦσε ἱστορίες ἀπ’ τὸν πόλεμο τῆς Ἀλβανίας. Τὸν βάλανε στή μέση ὁ κόσμος, τοὺς μοίρασε ἀκριβά τσιγάρα. Μπαίνει μπροστά πάλι ὁ Τελωνειακός:

— Κόπιασε στήν ψάθα μας, κάτσε, ἅμα ἱστορίες δέ χόρτασες;

— Ζητᾶ ἡ Ἀμερική ἱστορίες ἀληθινές, τοὺς λέει αὐτός.

— Στά χαρτιά ἱστορίες τί ψεύτικες τί ἀληθινές...

— “Ὅσα γίνανε στήν Ἑλλάδα, θυσίες, μάχες...

— Μάχες, θυσίες, κόσμος, λαός, στήν ἐξουσία φασίστες, προδοσίες, φανερές, κρυφές, ἀρχηγοὶ ἄλλα καὶ λαός ἄλλα ἐπιθυμοῦν ἔτσι νά λέγεις ἐσύ ἀληθινές τίς ἱστορίες.

— Ἐμεῖς γράφομε ἀμερόληπτα, εἶπε ὁ Φιλέλληνας καὶ καμάρωνε, καμάρωνε κι ὁ διερμηνέας του.

— Ἀμερόληπτα... ἴσια κι ὅμοια ἔ; “Ὅμοια ἢ καρδιά τῶν ξυπόλυτων στρατιωτῶν ὅμοια ἢ λιγοψυχία τῶν στρατηγῶν; “Ὅμοιον τό βαρκάκ’ ὅπου μᾶς ἐδώρισεν - καλή του ὥρα - πάμπτωχος ψαράς, ὅμοια τ’ ἀεροπλάνα των φορτωμένα λίρας, ἐμεῖς πρόσφυγες, αὐτοὶ πρόσφυγες ἔ;

— Πές του πῶς δέν καταλαβαίνω, λέει ὁ Φιλέλληνας στό διερμηνέα.

— Πές του πῶς δέ θέλει νά καταλαβαίνει, λέει ὁ Ἀνατολίτης.

Λέει μιά γυναίκα: Κι ἐδῶ πού μᾶς ἔχουνε πάλι λογαριάζουνε τί θά πάρουνε ἀπό μᾶς...

Κι ὁ Ἀνατολίτης ξαναλέει:

— Εἶσαι Ἀμερικάνος, μιλοῦμεν ὡς νά ἔχομεν τήν Ἀμερικὴν σύψυχην ἐμπροστά μας, βαστᾶς χρυσό μολύβι, μπόλικο βλέπω τό χαρτί, μπόλικας τᾶς λίρας καί διαβατήριον στήν τσέπη, ταξιδεύεις ἐλεύθερα, νά γράφεις λοιπόν καί νά διαλαλεῖς πῶς οἱ Ἕλληνες πολεμήσαμεν ἄξια, ὅμως ἀνάξιοι ἀρχηγεῦουν, ἄδικον αἷμα ρέει, Κατοχή τῶν βαρβάρων βαρία, ἐσεῖς θά βοηθήσετε, πῶς θά βοηθᾶτε καί ποιόν θά βοηθᾶτε, αὐτό ρώτησε.

Ἦ Ἀνατολίτης μιλοῦσε καμπανιστά ὁ διερμηνέας μασημένα. Ἦ Φιλέλληνας στραβογελοῦσε. Τέλος βλέπει τό ρολόι του, λέει πῶς φεύγει ἀπόψε εἶναι βιαστικός.

— Ποῦ πάει;

— Βαγδάτη.

— Ἦ Αφεριμ Βαγδάτ καλόν, ἔμορφον ποταμός... θά διασκεδάσεις ἔμορφα.

— Δέν πᾶμε γιά διασκέδαση πᾶμε νά ἰδοῦμε τί γίνεται...

— Πῆες Πράγαν εἶπες ἐσύ, πῆες Βαρσοβίαν εἶπες ἐσύ, πῆες Βελιγράδιον εἶπες, πῆες Ἀθήνα εἶπες ἔ καῦμένη Ἀθήνα... δέν ξέρεις τί θά γένει καί Βαγδάτ καί παντοῦ; Τζάμπα ἔξοδα.

— Ἦ ἐφημερίδα πληρώνει δουλειά εἶναι...

— Παράτα φίλε μάταιη μάταιη ἐφημερίδα...

Γέλασε ὁ Ἀμερικάνος Φιλέλληνας οἱ πρόσφυγες θαρρούσανε πῶς συνεννοηθήκανε, τόν καλέσανε μέ χαρά νά ξανάρθει νά τᾶ ποῦνε καλύτερα «θά σοῦ κάνομε τό τραπέζι τήν Κυριακή».

Ἦ Ὅπου τήν Κυριακή τοῦ εἶχανε καί μύρα δυό μπουκάλια, δώσανε πέντε μερίδες μαρμελάδα στόν τροφοδότη καί μιά τρόμπα τοῦ φλίτ γιά τή μύρα, μά ὁ Φιλέλληνας δέν ξαναφάνηκε...

“Ολο καί φτάνουνε κι ἄλλοι πρόσφυγες, πυκνώσανε οἱ ψάθες, κάθε ψάθα κι ἱστορία, ὅλες παρόμοιες μά καί κάθε μιά μέ τό δικό της καῦμό. Μέ τά τωρινά μπλέκουνε καί τά παλιά τους.

Μιά Μικρασιάτισσα κλαίει κάθε πρωί καί τίς 7 ψυχές πού ἔχασε στά Σώκια, πατέρα κι ἀδερφούς καί τώρα ἐκεῖ πάλι ξεμπαρκάρανε «ἄχ ἄχ κι ὁ πρωτογιός της τώρα πάλι ἔμεινε πίσω...» “Ένας ἡλικιωμένος Σαμιώτης λέει ξαναλέει πώς ἄφησε τ’ ἀμπέλι του ἀθειάφιστο, πώς ἄφησε τίς ἐλιές πάνω στόν ἀνθό τους, ἅμα φεύγουνε ἀγκάλισε τήν τελευταία ἐλιά καί τή φιλοῦσε... «κινδυνέψαμε νά τόν τραβήξομε...» ἡ κόρη του τόν περιγελά. Μιά γυναίκα κρύβει ξεροκόμματα ψωμί «... νάχομε γιά τήν Ἑλλάδα...», μαύρισε ὁ τόπος ἀπ’ τό μερμύγκι, τῆς τά πετάξανε, ξεφωνίζει δυό μερόνυχτα.

Πολλῶν εἰδῶν ἡ τρέλλα. Τ’ ἀπομεσήμερα συχνάζουνται πολλοί στόν πιό δροσερό διάδρομο, θυμοῦνται πολλά, λένε καί καθένας γιά τό ἐπάγγελμά του. Μιά μέρα δυό ράφτες εἶχανε κουβέντα «... τόσες τσέπες, τόσα πέτα, ἔπαιρνα τόσα...» Κοντά τους ἕνας ζαχαροπλάστης παραμιλά, δέν τόν ἀκοῦνε. “Αξαφνα πετιέται πάνω τρέχει ἔξω ἀπ’ τό ὑπόστεγο στέκεται, ξεφωνίζει:

— Ἐγώ εἶμαι ξακουστός, μέ ξέρανε ὅλα τά καταστήματα τῆς Ἱομόνοιας, πρῶτος τεχνίτης ἐγώ στούς κουραμπιέδες, ἤμουνα φίρμα ἐγώ, δέ θά ἴρθουνε καί δῶ “Αη Βασιλιοῦ, Χριστούγεννα; “Ε οὐρανέ δέ βρέχεις πιά, δέ βρέχεις;

Στέκεται μέ τά δυό χέρια σηκωμένα στόν οὐρανό δέν τά κατεβάζει. Στήν ἀρχή γελάσανε οἱ παρέες ὕστερα συνάχτηκε ὁ κάμπος, στενοχωριοῦνται, θυμώνουνε. Αὐτός τά χέρια καί τά μάτια ψηλά, ἔγινε ἄγαλμα. Οἱ